

TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI FORDÍTÁSÜGYI KONFERENCIA INDIÁBAN

Nagy Emő

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

Az indiai tudományos dokumentációs központ Delhiben 1965. április 15-17. között rendezte II. szemináriumát a műszaki és tudományos fordítások ügyében. A szeminárium összesen öt szekcióban foglalkozott a tudományos és műszaki fordítás, valamint a dokumentáció ezzel kapcsolatos problémáival. Az alábbiakban a konferencia anyagának az OMKDK-ban megtalálható gyűjteményes kiadással/alapján megkíséreljük összefoglalni a kétségekívül fontosnak mondható tanácskozás tematikai felépítését és néhány érdekes megállapítását.

Először lássuk a szekciókat:

A/ A műszaki fordítási tevékenység szervezése különféle országokban;

B/ A fordítási intézmények Indiában és fejlesztésük lehetőségei;

C/ A fordítás problémái emberi és gépi fordítás esetében, különös tekintettel a keleti nyelvekre;

D/ A műszaki fordítás problémái különféle tudományágakban;

E/ A műszaki fordítás személyi problémái.

Mint látjuk, a konferencia meglehetősen nagy témakört ölelt fel és az egyes problémákat igyekeztek minél sokrétűbben megvilágítani.

Viszonylag röviden elintézhettük az A/ szekció előadásait. Ezek sorában szerepel a tudományos és műszaki fordításügy helyzete Kanadában, az NSzK-ban, Magyarországon /JÁNSZKY L., dr. LÁZÁR P. és

1//Second /2./ seminar on technical and scientific translation.
/Held at New Delhi/, 15-17.Apr. 1965. /New Delhi, 1965./ ism.
lapsz. /258/ p. /Indian National Scientific Documentation Centre.//

e sorok írója közös előadása/, az olasz helyzet, a lengyelországi fordításügyi helyzete, valamint az angliai fordításügy. A fentiekön kívül rövid összefoglalásban ismertették a francia CNRS /Centre National de la Recherche Scientifique = Országos Tudományos Kutatási Tanács/ fordítási osztályának tevékenységét, az USA különféle fordító szerveinek, intézményeinek és vállalatainak munkáját. Végül egy rövid beszámoló a hollandiai Delft-ben működő ETC /European Translations Centre = Európai Fordítási Központ/ munkájának rövid jellemzését adta.

Ezek a beszámolók elég érdekesek: a többi között a fordítások angliai díjszabását ismertetik. Rendkívül részletes áttekintést adnak az Egyesült Államok különféle, fordításokat összefoglaló kiadványairól, amelyek között főleg teljes szovjet folyóiratokat, de nagyobb számú lengyel és jugoszláv, továbbá néhány japán és kínai folyóirat teljes fordítását is találjuk; kiadnak ezenkívül meglehetősen nagyszámú szemelvényes fordítást ill. fordítási gyűjteményt. Mindenesetre érdekes, hogy angol nyelvű világban milyen jelentős erőfeszítéssel törekcszenek az egyéb nyelveket beszélő országok tudományos és műszaki szakirodalmának átfogó ismertetésére. Az amerikai tevékenység vonatkozásában külön figyelmet érdemel a National Science Foundation /NSF = Országos Tudományos Alap/ támogatásával kiadott teljes fordítású folyóiratok impozáns jegyzéke. Bár ez az áttekintés, tehát az A/ szekcióban elhangzott előadások összessége nem tarthat igényt a teljességre, mégis eléggé meggyőzően mutatja, hogy a tudományos és műszaki fordítások iránti igény állandóan növekszik. Egyszersmind azt a tanulságot is le lehet vonni, hogy a munka jobb koordinálásával az igények jobb minőségű kielégítése is lehetségessé válik.

Az előbbi szekció munkájának mintegy helyi vonatkozású kiegészítése volt a B/ szekcióban elhangzott három előadás, amelyek közül kettő a tudományos és műszaki fordítás jelenlegi indiai helyzetével foglalkozott. Az első előadás egyébként /N.S. DANDEKAR/ megkísérli a rendelkezésre álló indiai fordítói kapacitást felmérni. A felmérés kerekén 1500 emberre terjed ki, akik közül 605 személy /40,3 %/ válaszolt. Érdekes, hogy egynél több idegen nyelvet ezek közül mindössze 202 ismert. A felmérés keretében megpróbálták az egyes szakterületeket is felmérni, bár a kapott eredmény erről igen kevésé győz meg, hiszen a "nem specializált" szakterület, vagyis az "általános" fordítók alkotják az egyik legnépesebb csoportot. Az angol nyelvtől eltekintve az idegen nyelvek sorában első helyen a német, a második helyen a francia, a harmadik helyen az orosz áll /371, 242 ill. 133 fő/, míg a többi nyelvek - az olasztól a magyarig - már csak viszonylag kis létszámmal /11-től 1-ig/ szerepelnek a kimutatásban. A fordítók társadalmi státusza Indiában is meglehetősen tisztázatlan - egyes helyeken, pl. az INSDOC-ban /Indian National Scientific Documentation Centre = Indiai Országos Tudományos Dokumentációs Központ/ viszonylag jól fizetik és meg is becsülik őket /a fordító díjazása nagyobb, mint amit a fordítás megrendelőjétől behajtanak/, míg a vállalatok egy részénél a fordítókat a gyere-
írókkal azonos bércatégoriába sorolják. A SULTAN a kutatólaboratóriumok fordítócsoportjainak szervezetével foglalkozik és ezzel kapcsolatosan kiemeli azt, hogy az angol nyelv viszonylagos jelentősé-

ge csökken - legalábbis Indiában. A kutatóintézetek együttműködnek az INSDOC-kal a fordítások készítésében és az utóbbi intézet központi fordításnyilvántartást is tart fenn. Az egyes kutatóközpontok minden fordításról az INSDOC-hoz kötelees példányt is beküldenek.

India sajátos problémája a soknyelvűség: egy-egy "nemzetiségi" nyelven többen beszélnek, mint az angol kivételével bármely európai nyelven. Eppen ezért a különféle nemzeti nyelvekre készített fordítások jelentősége is igen nagy. Érthetően Indiában óriási a törekvés a saját nemzeti nyelvek /elsősorban a hindi/ kifejlesztésére, mert a szakemberek nézete szerint az alapfokú oktatás által nyújtott ismeretanyag ily módon való hasznosításáról kár és értelmetlen lenne lemondani. Külön szerv foglalkozik az angol nyelvről hindi nyelvre készülő fordításokkal és ezen a Központi Hindi Igazgatóságon kívül /amely 30 tudományos munkatárssal és 15 tisztviselővel dolgozik/ még 35 további intézmény foglalkozik könyvek hindi nyelvre fordításával. Öt egyetem mellett szakosított fordítócsoport hoztak létre, amelyek pontosan körülhatárolt szakterületen készítik a fordításokat. Ezeket a fordítócsoportokat a központi kormányzat nevelésügyi minisztériuma tartja fenn.

India függetlenségének elnyerése óta az önálló, nemzeti nyelvi oktatási és tudományos tevékenység igen rohamosan fejlődik. A hindi nyelven kívül a gujarati, bengáli, telugu, marathi nyelvek irodalma tekinthető a legfontosabbnak, bár Madrasban tamil nyelvű fordítószolgálat is működik.

A C/ szekció a fordítás különböző módjaival és néhány speciális szempontjával foglalkozott.

Ebből a szempontból igen érdekes az ASLIB /Association of Special Libraries and Information Bureaux = Szakkönyvtárak és Tájékoztatási Irodák Szövetsége/ műszaki fordító-csoportja vezetőjének /F.E.WALLWORK/ előadása a keleti nyelvek térhódításáról a műszaki irodalomban. Külön kiemeli a kínai nyelvet, amely nézete szerint talán a japánnal együtt a nemzetközi információtovábbítás színvonalát csakhamar eléri. Érdekes, hogy véleménye szerint az angol nyelv, mint tudományos-műszaki nyelv veszt jelentőségéből, s bár az angol nyelvű műszaki irodalom abszolút mennyisége minden bizonnyal növekedni fog, viszonylagos súlya, amely jelenleg 50 % körül jár, csakhamar kevesebb lesz. Ennek okát egyébként a nemzeti önérték növekedésében, a fejlődő országok sajátos helyzetében és mindehhez szorosan kapcsolódva az anyanyelv használatának fokozódó jelentőségében látja. Rövid áttekintést adott a kínai és a japán szakirodalom helyzetéről és - a mi helyzetünkkel egybehangzóan - megállapítja, hogy az erről a két nyelvről jóminőségű fordításokat készítő fordítók száma elenyészően csekély. Ennek oka nyilván abban is rejlik, hogy ezeket a nyelveket - sajátos gondolatviláguk miatt - meg lehetőségen nehéz megtanulni, néha 15-20 év szükséges hozzá.

Az indiai helyzet sajátosan elüt a kínai és japán nyelvek helyzetétől. Indiában évszázadokon keresztül a hindi és az urdu /az utóbbi főleg a mohamedán vallásuk nyelve/ volt az alapnyelv. A kettő ugyan hasonló nyelvtanu, de a hindi inkább a szanszkrit nyelv szókincsére épít, míg az urdu a perzsa és az arab nyelvek szókincséből merít. 1950-ben India úgy döntött, hogy a hindi nyelvet fogadja el hivatalos nyelvként és 15 éves türelmi időszakot vezetett

be, amelynek végére - úgy gondolták - az angol nyelv fokozatosan eltűnik. Azóta kiderült, hogy a helyzet egyáltalában nem ilyen egyszerű, és ezért, legalábbis papíron, tíz évvel meghosszabbították a határidőt. Az 1951. évi népszámlálás szerint Indiában 845 nemzetiségi nyelv és tájszólás létezik. A lakosság felénél is kevesebb beszéli a hindi vagy urdu nyelvet, Dél-Indiában kb. 100 millió ember a dravida nyelveket /tamil, telugu/ beszéli és nem hajlandó elfogadni a hindi nyelvet. Végeredményben tehát az Indián belüli nyelvhelyzet egyáltalában nem tisztázott jellegű, amiben ráadásul még az a tény is közrejátszik, hogy a hindi írásmódja /a szanszkrit írás korszerűsített módosulata/ a más anyanyelvűek részére érthetetlen. Érdekes az a megállapítás, hogy a nem latin betűk megtartása a szóbanforgó nyelv elsajátításának /orosz, kínai, arab stb./ jelentős akadálya.

A nyelvtudományok iránt érdeklődők számára igen értékesek voltak azok az előadások, amelyek sajátos orientalista problémákkal foglalkoztak, mint pl. a régi /Meiji-korszak előtti/ japán nyelvű fordítások problémáival. A japán iparosodás tanulmányozói számára ezek az adatok rendkívül érdekesek lehetnek.

Ugyancsak tanulságos részleteket emeltek ki egyes indiai előadók, pl. a Trombay-i atomenergia intézet egyik fordítója, az indiai statisztikai intézet fordítója előadásukban. Ha nem is kifogástalanok a felsorolt példák a cikkekben - néhány "Leiter Jakob" is akad köztük - végeredményben rendkívül megszívlelendő összefoglalók.

A fordítások néhány módszertani nehézségével is többen foglalkoztak. A tudományos és műszaki fordítások vonatkozásában - úgy látszik - a helyzet világviszonylatban azonos, mert hiszen T.S. SHAHA nézete szerint is a nehézségeket három okra vezethetjük vissza: 1. a témakör elégtelen ismeretére; 2. az eredeti szöveghez túlzott ragaszkodásra és 3. elégtelen fogalmazási készségre. Ezek a megállapítások nálunk éppúgy helytállóak, mint Indiában. Igaz, hogy a kérdésre megoldásként adott válasz a maximalista: a jó tudományos vagy műszaki fordító legyen tehetséges nyelvész, jó képzettségű író, valamint tudós vagy mérnök. A probléma - ismét akár Indiában, akár Magyarországon - csak az, hogy ha valakiben a három képesség megvan, akkor mi vonzaná őt a fordítói pálya és tevékenység iránt?

Az indiai tudományos nyelv sajátosságaiból kapunk érdekes izelítőt V.MUKHERJI előadásából, aki az indiai nemzeti nyelv terminológiai kérdéseivel foglalkozik. Megemlíti, hogy S.N.BOSE, a kiváló fizikus az egyetemen következetesen bengáli nyelven adott elő, ebbe azonban egész sor angol szót olvasztott be. Az előadó kiemeli nem annyira az egyes szavak, mint inkább a bengáli mondat szerkezet jelentőségét, mert hiszen az ember általában anyanyelvén gondolkodik, még akkor is, ha Indiában egyesek azt állítják, hogy angolul gondolkodnak. Számos érdekes példát kapunk az indiai terminológia alkotására és a terminológia néhány kevésbé sikerült szakkifejezésének félreismert eszmei alapjait is feltárja. Elesen merül fel a mai hindi nyelvben a transliteráció kérdése is és ezzel kapcsolatban azt a javaslatot olvashatjuk, hogy a devanari /indiai nem-

zeti/ írásmód szempontjából a nem angolos transliterálás általában sokkal célszerűbb, mert az egyéb nyelveken is megkönnyíti az adott szó felismerését.

Az INSDOC néhány munkatársa a gépi fordítás problémáival foglalkozik. Nem lehet azt állítani, hogy a gépi fordításokról túlságosan jó lenne a véleményük, de egyetérthetünk azzal a javaslatukkal, hogy a gépi fordítás problémáinak tisztázásához eljött az idő. Eppen ezért a problémákat egyértelmű fogalmazásban kell felvetni, elemezni kell őket, javaslatokat kell tenni kétnyelvű /bilinguis/ fordítási kísérletekre, gépi használatra alkalmas szótárakat kell készíteni és meg kell indítani a tényleges fordítási próbákat. Sajátosan India esetében felmerül az a probléma, hogy egy közvetítő gépi nyelv /meta-nyelv/ kifejlesztésével nem volna-e lehetséges mindjárt több indiai nyelvre fordításokat készíteni. Ebből a szempontból hivatkoznak a Szovjetunió példájára, ahol a soknyelvű, soknemzetiségű országban az orosz nyelv játssza e sajátos meta-nyelv szerepét.

A D/ szekció különféle tudományágak sajátos, specifikus problémáival foglalkozott. Egy bevezető rövid előadás után bemutatták az INSDOC List indexelő folyóirat /kéthetenként kb. 200 folyóiratból kb. 2700 eredeti cikk címeirása/ fordítási problémáját, majd valóban sort kerítettek a szakosított problémákra. Így átfogó értékelést kapunk a kohászati fordítások tárgyköréből, egy összehasonlítást a tudományos, műszaki és irodalmi fordításokról /G.MUKERJEE/, a Bombay-i műszaki főiskola orosz nyelvű előadója, R.L.BAKAYA az oroszról angol nyelvre készült fordítások sajátos problémáit mutatja be számos kétnyelvű példán. "Nyelvész-csemege" a szanszkrit és az orosz nyelven előforduló negáció rendszer összehasonlítása, amellyel kapcsolatban az előadó a közös szanszkrit eredetre mutat rá. Még három előadás foglalkozik sajátos műszaki problémákkal, mint pl. a gépészet, az atomenergia és az elektronika területén, egy előadásban az "India anyagi kincsei" című könyv idegen nyelvű változatainak elkészítésével kapcsolatos nehézségeket ismertették. A transliteráló nyelvek közös nagy problémái a személynevek helyes írásmódja, ezért ugyancsak szerepelt a napirenden, végül egy előadásban ismét az indiai tudományos és műszaki fordítási munka sajátos problémáit taglalták.

A konferencia utolsó, E/ szekciója a műszaki fordítások készítésének személyi problémáiról igyekezett képet nyújtani. S.K.DATTA részletesen bemutatja, hogy az idegen nyelvek tanulásával kapcsolatos ösztönző tevékenység elmaradása végeredményben a fordítói állomány megcsappanásához vezet és a gyenge fizetés, valamint az ugyancsak gyenge előmeneteli lehetőség a fordítói szakmát kevéssé teszi vonzóvá. Nagyjából olyan programot javasol az előadó, mint amelyet az OMF /Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság/ szakfordítási koncepciójában nálunk is kialakítottak.

Ezt a témát taglalja még S.K.BHATTACHARYYA előadása a szakfordítók képzéséről, aki egyébként az idegen nyelvek oktatásának fogyatékoságaival is foglalkozik - különösen indiai szinten. Érdekes, hogy bár a doktorátushoz Indiában számos egyetemen az idegen nyelv

tudásának igazolása szükséges, a vonatkozó igazolás ellenére is a jelöltek nyelvtudása rendkívül gyenge. Megállapítja egyébként, hogy az idegen nyelvek oktatása Indiában messze elmarad Anglia, USA, a két Németország, a Szovjetunió, Japán és Kína mögött. Külön kiemeli, hogy a nyelvi tankönyvek nem az indiaiak részére készültek és ez a szöveg megértését megnehezíti, ugyanakkor pedig magát a szöveget is kevésbé érdekessé teszi. A indiai mezőgazdasági kutatóintézet munkatársai /N.CHATTERJI/ a műszaki fordítások szervezési és személyi problémáit igyekeznek összefoglalni a mezőgazdasági termőtalajok és műtrágyák irodalmát feldolgozó referáló folyóirat szerkesztésében szerzett tapasztalatok nyomán. A fordítók nevelésének kérdése, nemkülönben a szakma /mármint a státuszos fordítók/ megfelelő díjazása ezen a téren is problémákat okoz.

Beszámolóinkban szükségképpen csupán vezérszavakban érinthettünk egy-egy problémát. Ez annyiban sajnálatos, hogy a konferencián egész sor olyan előadás hangzott el, amely számunkra sajátos, részben újszerű vagy legalábbis alig ismert problémát vet fel és mutat be. A soknyelvű, óriási népességű ország nyelvi kérdései igen súlyosak. Ugy látszik egyébként is, hogy a soknyelvű országok a maguk óriási számu nyelvjárásával, ill. nemzetiségi nyelvével /gondoljunk csak Kinára, ahol az ideogrammak jelentik az egyetlen - eltérő módon kiejtett, de azonos módon értelmezett - kapcsolatot az ország déli és északi fele között/, sok olyan problémába ütköznek, amely itt nálunk Európában sokkal kevésbé merül fel. Igaz, hogy egész sor olyan nyelv is van, amelynek írásos irodalma szinte nem létezik, de amelyet a nemzeti öntudat fejlődése egyre inkább irodalmi nyelvvé is megajándékoz. S ha mindez alsó szinten talán inkább az irodalmi fordítások területén jelentkeznek is, nyomom követi mindezt a szakfordítások /tudományos és műszaki fordítások/ készítése is, amihez pedig egész sor terminológiai problémát kell megoldani és csakis a terminológia tisztázása után lehet a nemzeti nyelvű tudományos irodalom tervszerű műveléséhez fogni.

Ugy érezzük, hogy az 1965. évi indiai konferencia a maga sokrétű, érdekes és tanulságos anyagával nem csupán Indián belül vitte előbbre a szakfordítások ügyét, de világviszonylatban is jobban felhívta a figyelmet egy olyan tevékenységre, amelynek jelentősége napról napra, évről évre nő.

.o.

Short survey of the "Second /2./ seminar on technical and scientific translation. /Held at New Delhi/, 15-17.Apr. 1965. /New Delhi, 1965./ 258 p. /INSDOC/".

РЕЦЕНЗИЯ КНИЖКИ "Second /2./ seminar on technical and scientific translation. /Held at New Delhi/, 15-17.Apr. 1965. /New Delhi, 1965./ 258 p. /INSDOC/".

Die Besprechung der Publikation "Second /2./ seminar on technical and scientific translation. /Held at New Delhi/, 15-17.Apr. 1965. /New Delhi, 1965./ 258 p. /INSDOC/".

...0...